

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.26>

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ТОВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

Колос І.В.,

аспірант кафедри судочинства,

НН юридичний інститут,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ORCID: 0009-0008-6932-2573

Колос І.В. Історико-правовий аспект корпоративного управління в ТОВ за законодавством Польщі та України.

В статті представлено детальне дослідження еволюції корпоративного управління в Україні та Польщі з акцентом на особливості розвитку законодавства в обох країнах. Автор аналізує історичний розвиток корпоративних структур, починаючи з античності і середньовіччя до сучасності, звертаючи увагу на важливі етапи і зміни в юридичних нормах, що регулюють корпоративне управління в Польщі та Україні.

Стаття розпочинається з огляду ранніх форм корпоративних структур в стародавніх цивілізаціях і прослідковує їх розвиток через основні історичні періоди в Європі. Особливо розглядаються етапи становлення корпоративного управління в Польщі та Україні протягом XIX-XX століть. В Україні, формування корпоративного управління було обмежене правовими нормами російської імперії, і лише з переходом до ринкової економіки в 1990-х роках відзначено значний розвиток корпоративних форм, зокрема товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ). У Польщі ж розвиток корпоративного права відзначався інтенсивними змінами, особливо після падіння комуністичного режиму та вступу до Європейського Союзу, що сприяло гармонізації польського корпоративного права з європейськими стандартами.

Автор детально аналізує ключові етапи змін у законодавстві обох країн, включаючи кодифікацію корпоративного права, адаптацію до європейських норм, а також проблеми, які виникали на кожному з етапів. Стаття також розглядає вплив економічних і політичних змін на розвиток корпоративного управління в обох країнах, підкреслюючи, що хоча початкові етапи розвитку корпоративного управління в Україні і Польщі були схожими завдяки географічній і історичній близькості, подальший розвиток у цих країнах відбувався по-різному. Польща пройшла етапи інтенсивної реформи та інтеграції з ЄС, що суттєво вплинуло на модернізацію її корпоративного права. В Україні

ж значні зміни в корпоративному управлінні розпочалися лише в 1990-х роках і продовжуються до сьогодні, з певними викликами та перешкодами на шляху до повної інтеграції в європейські правові стандарти.

Стаття виявляє як спільні, так і відмінні риси в еволюції корпоративного права в цих країнах. Висновки дослідження дозволяють краще зрозуміти вплив історичних та політичних факторів на формування сучасних корпоративних практик і норм в обох державах.

Автор підсумовує, що хоча обидві країни починали свій шлях в корпоративному управлінні з подібних основ, подальший розвиток був суттєво різним через вплив внутрішніх і зовнішніх факторів. Польща змогла успішно адаптувати своє законодавство до європейських стандартів, в той час як Україна ще знаходиться на стадії трансформації. Це підкреслює необхідність продовження реформ в Україні, зокрема, для інтеграції в європейський правовий простір, що є критично важливим для забезпечення стабільності і прозорості корпоративного управління в країні.

Ключові слова: корпоративне управління, товариства з обмеженою відповідальністю, законодавство Польщі, законодавство України, історичний розвиток корпоративного права.

Kolos I.V. Historical and legal aspects of corporate governance in LLCs according to the legislation of Poland and Ukraine.

The article provides a detailed examination of the evolution of corporate governance in Ukraine and Poland, focusing on the development of legislation in both countries. The author analyzes the historical development of corporate structures, tracing their evolution from antiquity and the Middle Ages to the present day, highlighting key stages and changes in legal norms regulating corporate governance in Poland and Ukraine.

The article begins with a review of early forms of corporate structures in ancient civilizations and tracks their development through significant

historical periods in Europe. The stages of corporate governance development in Poland and Ukraine during the 19th and 20th centuries are separately examined. In Ukraine, the formation of corporate governance was constrained by the legal norms of the Russian Empire, and only with the transition to a market economy in the 1990s a significant development of corporate forms was noticed, particularly it concerned limited liability companies (LLCs). In contrast, Poland's development of corporate law was marked by intense changes, especially after the fall of the communist regime and accession to the European Union, which facilitated the eligibility of Polish corporate law according to European standards.

The author provides a detailed analysis of the key stages of legal changes in both countries, including the codification of corporate law, adaptation to European norms, and the challenges encountered at each stage. The article also explores the impact of economic and political changes on the development of corporate governance in both countries, emphasizing that although the initial stages of corporate governance development in Ukraine and Poland were somehow similar due to geographical and historical closeness, their further development differed significantly. Poland went through stages of intensive reforming and EU integration, which substantially influenced the modernization of its corporate law. Meanwhile, significant changes in corporate governance in Ukraine began only in the 1990s and continue to modern days, facing certain challenges and obstacles on the way to full integration into European legal standards.

The article reveals both common and different features of the evolution of corporate law in these countries. The findings provide a deeper understanding of the impact of historical and political factors on the formation of modern corporate practices and norms in both countries.

The author concludes that despite the fact that both countries started moving into corporate governance from similar foundations, their subsequent development was significantly different because of the influence of both internal and external reasons. Poland has managed to successfully adapt its legislation according to European standards, while Ukraine is still in the process of transformation. This highlights the necessity for continued reforms in Ukraine, particularly for integration into the European legal space, which is critical for ensuring the stability and transparency of corporate governance in the country.

Key words: corporate governance, limited liability companies, Polish legislation, Ukrainian legislation, historical development of corporate law.

Постановка проблеми. Корпоративне управління та його розвиток мають визначальний вплив на розвиток суспільства, адже саме завдяки поєднанню зусиль групи людей досягаються найбільш значні для людства результати.

Історія корпоративного управління в Україні та Польщі протягом дуже значного періоду мала спільну історію в силу географічного розташування країн. Також багато спільних рис в історії корпоративного управління зумовило і перебування обох країн під впливом інших держав.

Зазначене вище зумовлює необхідність дослідження спершу спільної історії корпоративного управління і починаючи з ХІХ ст. особливості розвитку корпоративного управління в окремих країнах.

Стан опрацювання проблематики. В юридичній науці окремі аспекти розвитку корпоративного управління в Польщі та в Україні досліджували такі науковці як Анжей Шуманські, Анжей Калус, Пьотр Назарук, Дибач І.Л., Ландкоф С.М., Беяневич О.А., Васильєва В.А., Деева Н.Е., Зеліско А.В., Зозуляк О.І., Кібенко О.Р., Ковалишин О.Р., Мякий А.В., Сіцук Л.В. Однак питанням порівняльно-правового дослідження було присвячено дуже мало уваги.

Постановка завдання. Метою статті виступає дослідження етапів становлення корпоративного управління в Україні та Польщі та здійснення їх порівняння.

Виклад основного матеріалу. Управління людьми задля досягнення певного результату як первинний етап становлення корпоративного управління, бере свій початок близько 3000 р. до н.е. в цивілізації Шумерів, які використовували писані закони та правила в управлінні. Під час будівництва пірамід Єгиптяни також використовували певні засади управління людьми задля досягнення результату [5]. Однак це були лише етапи становлення правил управління, які значно пізніше знайшли своє втілення в різноманітних формах об'єднання.

Лише в Стародавньому Римі вперше було визначено приватні форми ведення підприємницької діяльності. Тут почали з'являтися товариства, в яких відслідковувалися певні риси, що притаманні сучасним господарським товариствам. Такі риси мали об'єднання податкових збирачів та осіб, які організовували громадські роботи. Ці товариства, названі *societates publicanorum*, зокрема володіли такими рисами як: – часткова відокремленість майна засновників від майна об'єднання; – солідарна відповідальність; – встановлення єдиних правил, яким підпорядковувалися всі її члени; – існування незалежно від смерті учасника [6].

Однак, згадані об'єднання ще протягом дуже тривалого часу не мали характеристик акціонерного товариства чи товариства з обмеженою

відповідальністю. З поміж даних видів товариств історично першою формою були саме акціонерні товариства.

Розвиток корпоративного права припав на XVIII століття, а особливо на XIX і XX.

XIX і XX століття можна вважати періодом формування корпоративного права в його сучасному розумінні та його стрімкого поширення на території континентальної Європи. Саме в цей час були прийняті французький Комерційний кодекс 1807 р., австрійський 1871 р., німецький 1897 р. і швейцарський Цивільні кодекси, які врегульовували дуже широкий обсяг діяльності комерційних товариств.

В 1892 р. в Німеччині був прийнятий Закон про товариства з обмеженою відповідальністю (*Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung – GmbH*) [12], який став першим Законом на території Європи, що врегульовував діяльність даних товариств, які раніше були невідомі правовим системам Європи. Мінімальний капітал за цим законом складав не менше ніж 20 000 марок. Товариство не ризикувало нічим, окрім свого внеску, але договором могли бути передбачені додаткові внески.

Цей закон залишається діючим і до теперішнього часу. В подальшому схожі закони, які врегульовували діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, були прийняті в Португалії (1901 р.) Австрії (1906 р.), Англії (1907 р.), Франції (1925 р.), Люксембурзі (1933 р.) Бельгії (1935 р.), Нідерландах (1971 р.) та в інших європейських країнах.

Професор С.М. Ландкоф відзначив, що поява товариства була продиктована вимогами німецької буржуазії про створення такої форми, яка, будучи заснована на базі повного товариства, обмежувала б однак солідарну відповідальність його членів внесеними вкладками, зближуючись таким чином з акціонерним товариством [16, с. 23-24].

Як бачимо, саме в XIX-XX ст.ст. почало активно розвиватися законодавство про діяльність товариств і саме в цей період законодавство Польщі та України почало свій окремих розвиток.

Система корпоративного права Польщі розвивалася на основі законодавства багатьох європейських країн, оскільки в різні періоди на території Польщі діяли німецькі, австрійські, французькі а також російські правові норми.

Ухвалені в Пруссії в 1843 р. Закон про акціонерні товариства, Німецький Закон про товариства з обмеженою відповідальністю 1892 р., Торговий кодекс 1897 р. стали відправною точкою розвитку корпоративного законодавства континентальної Європи.

В 1918 р. після проголошення II Польської Речі Посполитої на території Польщі діяли за-

значені вище акти, а також Австрійський закон про товариства з обмеженою відповідальністю (1906 р.).

В 1927 р. над ідеєю торгового кодексу розпочала роботу комісія з кодифікації. Нею був розроблений проект, який суттєво був змінений Міністерством промисловості і торгівлі, а потім Міністерством юстиції. В 1934 р. на підставі даних розробок прийнято Торговий кодекс, який базувався на німецькому праві та вступив в дію 1 липня 1934 року і замінив раніше діючі регіональні правові акти. Система господарських товариств Польщі складалася з акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, повного товариства, командитного товариства. Також існувало поняття негласного товариства (*stille Gesellschaft*) [13].

Після другої світової війни дія цього кодексу носила лише номінальний характер в силу запровадження централізованої планової економіки. У сфері господарської діяльності переважали державні підприємства та кооперативи, що в свою чергу призвело до припинення дії Торгового кодексу в 1964 р. внаслідок прийняття Цивільного кодексу.

Протягом більш як 40 років діяльність товариств практично була призупинена. Весь статутний капітал належав державі, а приватна підприємницька діяльність практично була призупинена.

Після фундаментальних політико-правових змін 1989 р. діяльність товариств активізувалася. З того часу і до сьогоднішніх днів товариства з обмеженою відповідальністю (*spółki z ograniczoną odpowiedzialnością*) є найбільш популярними формами ведення підприємницької діяльності. В 90-х роках XX ст. понад 90% підприємців обрали дану форму ведення підприємницької діяльності.

1 січня 2001 р. вступив в дію Кодекс комерційних товариств (2000 р.). Робота над цим кодексом тривала 12 років і активізувалася після створення в 1996 р. Кодифікаційної комісії з цивільного права під керівництвом професора З. Радванського. Даний кодекс враховував положення Торгового кодексу 1964 р. Він був спрямований на гармонізацію внутрішнього права з директивами Європейського Союзу в цій сфері. Багато його норм базувалися на положеннях німецького права, а також на законодавстві інших країн ЄС, таких як Франція, Італія, Австрія, Нідерланди та Швейцарія. Крім того, були враховані нові корпоративні закони в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи, зокрема угорський закон 1988 року, а також словенський і хорватський закони 1993 р. [1, с. 12].

Кодекс комерційних товариств закріпив положення, що стосуються комерційних товариств,

а саме: повного товариства, партнерського товариства, командитного товариства, командитно-акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства [4].

12 грудня 2003 р. у зв'язку з необхідністю приведення законодавства до стандартів права ЄС були внесені доволі значні зміни (внесено понад 100 правок), які набули чинності 15 січня 2004 року. При цьому основні ідеї та принципи кодифікації залишилися незмінними.

Крім того в Польщі був прийняти ще цілий ряд нормативних актів, спрямованих на регулювання відносин в товариствах з обмеженою відповідальністю, зокрема таких як:

– Закон про Національний судовий реєстр (*o Krajowym Rejestrze Sądowym*) від 20 серпня 1997 р.;

– Закон про банкрутство (*Prawo upadłościowe*) від 28 лютого 2003 р.;

– Закон про принципи участі іноземних підприємців та інших іноземних осіб у господарському обороті на території Республіки Польща (*o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*) від 6 березня 2018 р.;

– Закон про Центральний реєстр і інформацію про господарську діяльність та Пункт інформації для підприємця (*o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy*) від 6 березня 2018 р.

Поряд з цим законодавство щодо товариств з обмеженою відповідальністю також змінювалося в контексті тодішньої європейської інтеграції Польщі. Згідно зі ст. 69 Угоди про асоціацію Польща зобов'язалася адаптувати своє корпоративне право до норм ЄС. Внаслідок європейської інтеграції розпочався наступний етап в розвитку корпоративного законодавства, який мав наслідком формування наднаціонального права Європейського Союзу. До джерел такого права можна віднести акти:

– Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/101/ЄС від 16 вересня 2009 р. «Про узгодження гарантій, яких вимагають держави-члени від товариств у розумінні частини 2 статті 48 Договору з метою захисту інтересів учасників та третіх осіб з огляду на встановлення рівності таких гарантій у всьому Співтоваристві» (*Dyrektywa w sprawie koordynacji gwarancji, jakie są wymagane w państwach członkowskich od spółek w rozumieniu art. 48 akapit drugi Traktatu, w celu uzyskania ich równoważności, dla zapewnienia ochrony interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich*)»;

– Директива 2009/102/ЄС від 16 вересня 2009 р. «Про право товариств з обмеже-

ною відповідальністю з одним учасником» (*Dyrektywa 2009/102/WE jedno osobowych spółek z Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa spółek, dotycząca ograniczoną odpowiedzialnością*);

– Десята Директива 2005/56/ЄС від 26 жовтня 2005 р. «Про транскордонне злиття та приєднання товариств капіталів» (*Dyrektywa 2005/56/WE w sprawie transgranicznego łączenia się spółek kapitałowych*).

На відміну від Польщі законодавство України про товариства з обмеженою відповідальністю розвивалося значно повільніше. Як зазначалося вище, в 1836 р. було затверджено «Положення про компанії на акціях». Це був один з перших актів, який діяв не території України і врегулював питання діяльності товариств, проте товариства з обмеженою відповідальністю ним не передбачалися.

В той час вважалося, що обмежену відповідальність може визнавати за товариством лише законодавець. Як зазначав С.Н. Ландкоф, впроваджувати нову форму в нашій країні просто боялися [16, с. 26]. Перебуваючи під впливом російської імперії розвиток законодавства про товариства з обмеженою відповідальністю був повністю обмежений. Тому на відміну від решти країн Європи в Україні законодавство про ТОВ в сучасному його розумінні почало розвиватися тільки з кін. 1980-х років.

У цей час приймається значна кількість законів, які врегулюють загальні засади корпоративного управління: - Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р.; - Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 р.; - Закон України «Про приватизацію державного майна» від 04.03.1992 р.; - Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 06.03.1992 р.; - Указ Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15.06.1993 р. № 210/93.

В них закріпили основні організаційно-правові форми здійснення господарської діяльності та види господарських товариств: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [10].

Як вказують О.А. Беляневич та А.В. Мякий, цей етап розвитку законодавства про корпоративне управління характеризується виникненням великої кількості відкритих та закритих акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, які зіткнулися із низкою проблем правового регулювання, в тому числі наявністю законодавчих прогалин щодо скликання та проведення загальних зборів, з відсутністю визначення правового статусу спостережної ради, неврегульованістю повноважень керівни-

ка, внаслідок чого відбувалися численні зловживання [14, с. 75].

Наступний етап розпочався з вступом в дію в 2004 р. Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, якими врегульовано та систематизовано норми про корпоративне управління, які до цього часу містилися в низці інших правових актів.

Поряд з цим ще велике коло питань залишалося так і неврегульованим, зокрема щодо розмежування повноважень органів управління, урахування законних інтересів третіх осіб, порядку розкриття інформації про діяльність товариств. Як вказувала О.Р. Кібенко, корпоративне законодавство України являло собою вкрай суперечливий конгломерат правових норм, які безсистемно розкидані по кількох основних джерелах [15, с. 6].

Наступний етап розвитку законодавства про ТОВ бере свій початок 2018 р., коли був прийнятий Закон України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю". Цим Законом передбачалося запровадження значної кількості новел, зокрема щодо можливості укладення корпоративного договору, можливості надання безвідкличної довіреності з корпоративних прав, лібералізації вимог до змісту статуту, можливості збільшення та зменшення статутного капіталу, підстав і порядку виключення зі складу ТОВ, можливості прийняття загальними зборами учасників рішень тощо.

Прийняття даного Закону започаткувало новий етап в розвитку законодавства про ТОВ, який триває і до сьогодні. Новели, які були ним запроваджені, є доволі прогресивними та позитивно вплинули на діяльність самих ТОВ.

Отже, історія розвитку законодавства про ТОВ в Україні та Польщі на початкових етапах розвитку була доволі тотожною в зв'язку зі схожими соціально-економічними та політико-правовими умовами, в яких розвивалися країни. Проте корпоративне право Польщі ватині правового регулювання ТОВ модернізувалось значно швидше, що не в останню чергу було зумовлено необхідністю вступу до Європейського Союзу.

Висновки. В законодавстві Польщі можна виділити такі етапи: 1) 1934–1964 рр. – період систематизації законодавства в межах Торгового кодексу; 2) 1964–1989 рр. – період занепаду діяльності ТОВ внаслідок обмеження підприємницької діяльності; 3) 1989–2001 рр. – період відновлення та різкого зростання кількості зареєстрованих ТОВ, а також розробка нового кодифікованого акту – Кодексу комерційних товариств; 4) 2001–2004 рр. – період адаптації законодавства про ТОВ до права ЄС; 5) з 2004 р. по даний час – модернізація права ТОВ у відповідності з нормами директив та регламентів Європейського Союзу.

В той же час в законодавстві незалежної України варто виділити такі етапи розвитку законодавства: 1) 1990–2004 р. – період формування законодавства про ТОВ в рамках спеціального Закону України «Про господарські товариства»; 2) з 2004 р. по 2018 р. – дуалізм правового регулювання ТОВ та поступове наближення до права ЄС; 3) з 2018 р. по даний час – новітній етап розвитку законодавства про ТОВ з врахуванням євроінтеграційних процесів та подальша імплементація *acquis communautaire* ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Andrzej Szumański Prawo spółek handlowych. System Prawa Handlowego. Tom 2. S. 4.
2. Całus A. Prawo cywilne i handlowe państw obcych, Warszawa 1985, S. 67.
3. Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz. U. 1964. Nr 16 poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>.
4. Kodeks spółek handlowych z dnia 15 września 2000 r. Dz. U. 2000. Nr 94. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf>.
5. Kowalska Małgorzata, Ewolucja teorii zarządzania. Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/121119.pdf>.
6. Piotr Nazaruk. Analiza historyczno-prawna rozwoju instytucji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w Europie Zachodniej i Polsce. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość* 11, 389–401, 2014 r.
7. Vallenthin W. Das Aktinenwesen, Frankfurt, 1966.
8. Диbach І.Л. Формування та розвиток корпоративного управління. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. *Облік і фінанси*. № 3 (85). 2019. С. 138–143.
9. Дєєва Н.Е. Історичні аспекти теорії і практики корпоративного управління. *Ефективна економіка*. № 9. 2015. С. 1–4.
10. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.
11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 13. Ст. 69.
12. Про товариства з обмеженою відповідальністю: Закон Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/>.
13. Ковалишин О.Р. Правові запозичення в господарському праві Польщі. *Держа-*

- ва та регіони. Серія: Право. № 4. 201. С. 47–51.
14. Беяневич О.А., Мякий А.В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми. К., 2017. 320 с.
 15. Кібенко О. Концепція розвитку корпоративного законодавства України. *Юридичний радник*. 2007. № 5. С. 6.
 16. Ландкоф С.М. Товариство з обмеженою відповідальністю на Заході та в СРСР. М., 1924.